

Мещеряков А.А.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Новікова Л.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Meshcheryakov Andrey, Novikova Lyudmila

University of Customs and Finance

ВПЛИВ СТРУКТУРИ ВЛАСНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано доцільність зміни структури форми власності банківської системи України. Визначено динаміку активів, капіталу та прибутку банківської системи України в розрізі груп банків за формою власності. Здійснено порівняльний аналіз показників діяльності банківської системи України за період із 2014 по 2017 р., коли спостерігалася її збитковість, та за період 2018–2019 рр., коли з'явилися прибутки. Досліджено питання, як стратегія НБУ лишити у власності держави лише «Укресімбанк» вплине на стабільність функціонування банківської системи. Розглянуто основні показники діяльності банків різної форми власності з позиції впливу на стан банківської системи України, зокрема в період її збитковості та прибутковості. Показано вплив на збитковість або прибутковість системи банків із різною формою власності. Проаналізовано доцільність зміни форми власності державних банків із позиції фінансового результату та впливу на фінансову систему держави.

Ключові слова: банки з державною часткою, банки з приватним капіталом, банки з іноземним капіталом, структура власного капіталу та активів банківської системи, прибуток державних банків.

Постановка проблеми. У «Стратегії розвитку держбанків у рамках комплексної програми розвитку фінсектору України до 2020 року», яку запропонував Нацбанк, передбачено, що у власності держави залишиться лише «Укресімбанк». Відповідно до оголошеного у 2018 р. плану з приватизації державних банків, чотири банки, які належать уряду, планують продати до 2022 р. [1].

Виникає питання, як зазначена стратегія через відсутність вітчизняних інвесторів вплине на стійкість банківської системи та на фінансову безпеку держави.

Виходячи із цього, слід дослідити сучасну ефективність функціонування банківської системи України з позиції структури її власності та визначити вплив різних груп власників банків на стабільність функціонування банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань ефективності функціонування банківської системи України з позиції структури її власності зробили: М.Д. Алексеєнко, С.М. Аржевітін, О.І. Барановський, В.В. Гіряк, Д.М. Гриджук, М.І. Діба, А.О. Дробязко, О.В. Дзюблюк, І.Б. Івасів, М.А. Козоріз, В.М. Кочетков, Л.В. Кузнецова, Л.О. Примостка, М.І. Савлук, Т.С. Смовженко, Н.М. Шелудько та ін.

Проте, незважаючи на численні дослідження вчених-економістів із даної проблематики, потребує подальшого наукового дослідження визначення впливу

різних груп власників банків на стабільність функціонування та ефективність банківської системи України.

Формулювання цілей статі. Мета дослідження – визначити структуру банківської системи України за формою власності та оцінити наслідки роздержавлення її державного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що вихід банківського капіталу за національні межі – це об'єктивний процес, неминучий наслідок тих змін в економіці, які відбуваються під впливом розвитку продуктивних сил, процесів конкуренції, інтернаціоналізації виробництва [2, с. 86].

Присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази розвитку країни. Перехід комерційних банків Заходу до інтенсивного шляху розвитку, новітні тенденції в міжнародній економіці створюють умови для докорінної зміни процесу інтернаціоналізації банківського капіталу, призводять до виникнення нових форм зв'язків у глобальному масштабі, змінюють розподіл сил між банками різної національної належності [3, с. 75].

Окрім того, державні банки можуть видавати кредити бізнесменам, пов'язаним із політиками; державні банки активно кредитують державні підприємства, що може мати негативні наслідки для їхніх фінансових показників; як свідчать журналістські розслідування, викликають питання закупівлі державних банків; дер-

жавні банки можуть використовуватися для фінансування дефіциту бюджету шляхом придбання державних облігацій (ефект витіснення – гроші з депозитів використовуються не на кредитування економіки) [4].

Проте, по-перше, за оцінками експертів, «ПриватБанк» отримав 116 млрд грн від держави, і в Нацбанку вважають, що це не остаточна сума.

По-друге, як зазначають у Нацбанку, станом на 1 січня 2019 р. в Україні налічується 77 платоспроможних банків, із них 64 – прибуткові. Основний прибуток у 2018 р. сформували банки з іноземним капіталом та «ПриватБанк». При цьому банки з державним російським капіталом, за повідомленням регулятора, понесли 11 млрд грн збитків. Зокрема, у листопаді 2018 р. НБУ визнав неплатоспроможним банк «ВТБ», який належить однойменному російському банку [5].

Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на ринку банківських послуг повинно бути підпорядковане стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Для з'ясування ролі іноземних банків в Україні скористаємося офіційними даними та визначимо динаміку частки активів та капіталу, що належить державним та іноземним банкам.

Станом на 01.01.2014 в Україні банківську ліцензію мали 180 банків, із них 19 – зі 100%-м іноземним капіталом, 49 – із часткою іноземного капіталу. Активи банків України становили 1 219 842 млн грн [6]. За більшістю абсолютних показників лідером банківського сектору є КБ «ПриватБанк». Активи банку становлять 16,8% від загальної величини активів усіх українських банків. Лише за величиною власного капіталу КБ «ПриватБанк» на 0,1% поступається спеціалізованому «Ощадбанку». Обсяг депозитів – 20,0%, кредитів – 17,8% від загальної суми по всіх банках. Рівень зобов'язань теж високий – 17,9%. Загальна частка державних «Ощадбанку» та «Укрексімбанку» становить 15,5% активів (рис. 1).

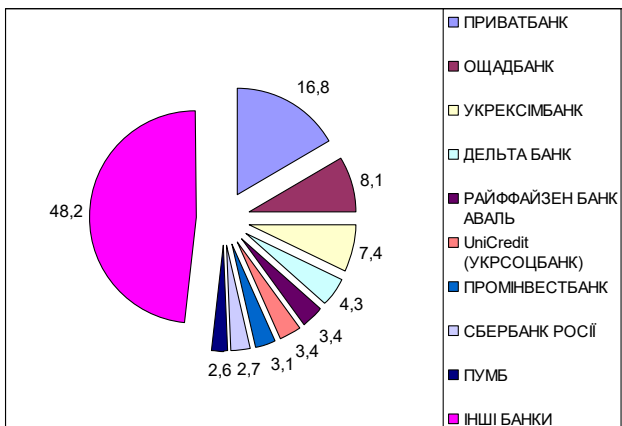

Рис. 1. Найбільші банки за величиною активів станом на 01.01.2014, %

На рис. 2 відображено розподіл загальної величини власного капіталу всіх банків України, структуру власного капіталу українських банків. Загальна частка державних «Ощадбанку» та «Укрексімбанку» становить 19,9%.

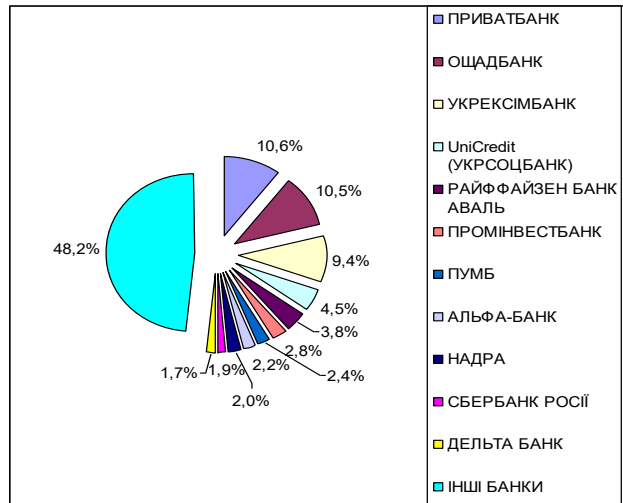

Рис. 2. Власний капітал банків України станом на 01.01.2014, % [7]

За даними регулятора, чистий прибуток банківської системи 2013 р. становив 1,4 млрд грн [5].

Станом на 01.10.2019 банки з державною часткою володіють найбільшими активами банківської системи, їхня частка становить 60%, 28% активів належить банкам іноземних банківських груп та 12% – банкам із приватним капіталом (рис. 3).

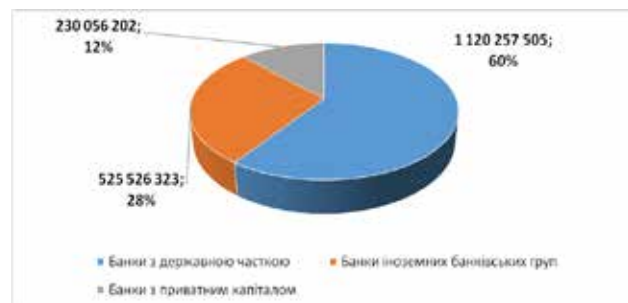

Рис. 3. Структура активів банківської системи за групами банків станом на 01.10.2019, тис. грн., %

Аналіз структури активів групи банків іноземних банківських груп свідчить про обережну кредитно-інвестиційну політику: частка кредитно-інвестиційного портфеля становить 53,9%. Слід зазначити, що найбільшу питому вагу в структурі загальних активів мають кредити та заборгованість клієнтів – 42,3%.

Комітет із питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем Національного банку України визначив критерії для окремих груп банків на 2019 р. Відповідно до Рішення Комітету від 28 лютого 2019 р. № 70, передбачено такі групи:

– банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку (АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «КБ «ПриватБанк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Розрахунковий центр», усього по групі банків із державною часткою – п'ять банків);

– банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам (ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Укрсоцбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Кредобанк», АТ «БТА Банк», АТ «Укрсиббанк», АТ «Ідея Банк», АТ «Правекс банк», ПАТ «Креді Агріколь банк», АТ «Піреус банк МКБ», АТ «Альфа-банк», АТ «ІНГ Банк Україна», АТ «ОТП банк», АТ «Сітібанк», АТ «Прокредит банк», АТ «Сбербанк», АТ «Банк Форвард», АТ «Кредит Європа банк», АТ «Кредитвест банк», АТ «Дойче Банк ДБУ», АТ «СЕБ корпоративний банк», усього по групі банків іноземних банківських груп – 21 банк);

– банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку (АТ «Банк Альянс», АТ «Альтбанк», «Полікомбанк», АТ «Таскомбанк», ПрАТ «Банк «Фамільний» та ін., усього по групі банків з приватним капіталом – 51 банк) [8].

Щодо банків іноземних банківських груп, то власний капітал банків даної групи банків у сумі 69 068 631 тис грн сформований так: емісійні різниці на суму 11 921 894 тис грн із часткою 84,6%, резервні та інші фонди банку: 12 474 581 тис грн, 53,5%, статутний капітал: 134 628 164 тис грн, 28,7%, резерви переоцінки: 2 651 090 тис грн, 16,2 %, інший додатковий капітал: -7 852 тис грн, 4,5%, незареєстрований статутний капітал: 4 086 тис грн, 0,2 % та непокритий збиток: -92603332 тис. грн. (рис. 4).

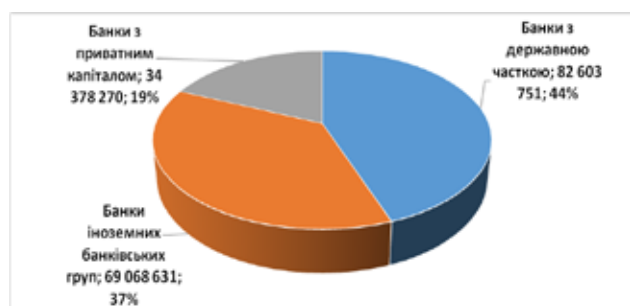

Рис. 4. Структура власного капіталу банківської системи по групах банків станом на 01.10.2019, тис грн, %

До чого призвела зміна структури активів та капіталу державних банків у загальному обсязі показників по банківській системі?

Фінансовий результат діяльності банківської системи України у 2014–2017 рр. був збитковим: 2014 р. – збиток становив 33,1 млрд грн, 2015 р. – 66,6 млрд грн,

2016 р. – 159,4 млрд грн, 2017 р. – 26,5 млрд грн. У 2018 р. банківська система показала прибуток у сумі 21,7 млрд грн (останнього разу система була прибутковою у 2013 р., коли її прибуток становив 1,4 млрд грн), платоспроможні банки отримали 21,7 млрд грн чистого прибутку.

Суттєве зростання прибутковості банківської системи у 2018 р. стало можливим за рахунок зменшення відрахувань у резерви за стабільного зростання процентного та комісійного доходів. Зокрема, обсяг відрахувань банками у резерви скоротився більш як удвічі – з 49,2 млрд грн у 2017 р. до 23,7 млрд грн у 2018 р. Водночас чистий процентний та комісійний доходи банківської системи збільшилися загалом на 38%.

Основним джерелом процентних доходів продовжують бути доходи банків від кредитування юридичних осіб (46% від загального обсягу), вкладень у цінні папери (27%) та кредитування фізичних осіб (26%). Водночас посилення ролі комісійних доходів відбулося в умовах розвитку розрахунково-касових та інших супутніх кредитуванню платежів – до 25% у структурі усіх доходів.

Поряд із тим такий результат став можливим за рахунок активізації банками кредитування, насамперед роздрібного гривневого на понад 30% у річному обчисленні. Також збільшенню прибутку банківського сектору сприяли зниження банками відсоткових ставок за вкладями громадян упродовж більшої частини року і значне зменшення обсягів формування резервів, що демонструє пророблену банками роботу з адекватного оцінювання активів та відповідного формування резервів у попередні роки.

Водночас значно зменшилися кількість та частка збиткових банків. Так, із 77 платоспроможних на 1 січня 2019 р. банків 64 банки були прибутковими та отримали чистий прибуток 34,4 млрд грн, що перекрило збитки 13 банків на 12,7 млрд грн. Нагадаємо, що за підсумком 2017 р. збитковими були 19 із 82 діючих на той момент банків.

Прибуток у 2018 р. був сформований, головним чином, групою банків з іноземним капіталом (15,0 млрд грн прибутку за рік) та «ПриватБанком» (11,7 млрд грн) за збитковості банків із державним російським капіталом (11 млрд грн збитку) [9].

Станом на 01.10.2019 банківська система України демонструвала прибуток у сумі 48 351 462 тис грн, 63% якого сформували банки з державною часткою на суму 30 247 429 тис грн (56% прибутку забезпечив ПАТ «КБ «ПриватБанк»), 29% – банки іноземних банківських груп на суму 13 975 693 тис грн та 8% – банки з приватним капіталом на суму 4 128 340 тис грн (рис. 5, табл. 1).

По банках іноземних банківських груп збиток має лише АТ «Укрсоцбанк» у сумі 1 091 782 тис грн, усі інші банки групи є прибутковими. Найбільший прибуток станом на 01.10.2019 отримали: АТ «Райффайзен Банк Аваль» у сумі 3 503 873 тис грн із часткою від суми чистого прибутку по банках іноземних банків-

Динаміка прибутку державних банків України, тис. грн. [10]

Банк	Станом на 01.09.2019 р.	Станом на 01.09.2019 р.
АТ "ОЩАДБАНК"	171 829	153 450
АТ КБ "ПРИВАТБАНК"	25 819 610	9 730 140
АБ "УКРГАЗБАНК"	313 133	343 800
АТ "Укресімбанк"	1 603 963	130 763
ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	14 465	34 250

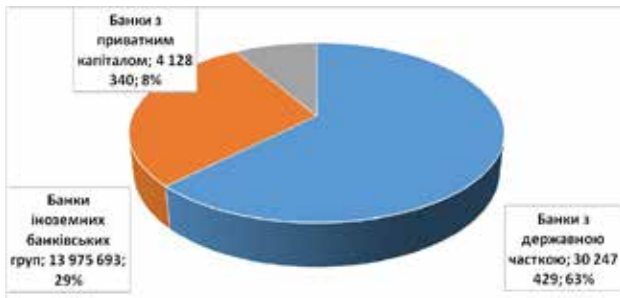

Рис. 5. Структура чистого прибутку банківської системи по групах банків станом на 01.10.2019, тис грн, %

ських груп 25,1%; АТ «Укрсіббанк» – 2 073 025 тис грн, 14,8%; АТ «ОТП банк» – 1 938 542 тис грн, 13,9%; АТ «Сітібанк» – 1 553 640, тис грн, 11,1%; АТ «Альфа-банк» – 1 487 188 тис грн, 10,6%; АТ «Креді Агріколь банк» – 1 332 279 тис грн, 9,5% та ПАТ «Промінвест-банк» – 1 096 310 тис грн, 7,8%.

Висновки. Станом на 01.10.2019 маємо таку структуру власного капіталу банківської системи по групах: банки з державною часткою із сумою власного капіталу 82 603 751 тис грн (44%); у тому числі АТ «КБ «ПриватБанк» – 47 195 000 тис грн; банки іноземних банківських груп – 69 068 631 тис грн (37%); банки з приватним капіталом – 34 378 270 тис грн (19%); разом – 186 603 751 тис грн (100%). Якщо АТ «КБ

«ПриватБанк» буде продано іноземному інвестору, частка капіталу банків іноземних банківських груп збільшиться до 62,5% (рис. 4), що свідчить про втрату Україною національної банківської системи.

Відстежуючи динаміку основних показників діяльності банківської системи, констатуємо, що станом на 01.01.2014 частка активів державних «Ощадбанку» та «Укресімбанку» становила 15,5% загальної суми (рис. 1), а величина власного капіталу – 19,9%. При цьому прибуток банківської системи за 2013 р. її становив 1,4 млрд грн.

Станом на 01.10.2019 частка активів державних банків становила 60% загальної суми (рис. 1), а величина власного капіталу – 44%. Станом на 01.10.2019 банківська система України демонструвала прибуток у сумі 48 351 462 тис грн, 63% якого сформували банки з державною часткою на суму 30 247 429 тис грн (56% прибутку забезпечив ПАТ «КБ «ПриватБанк»), 29% – банки іноземних банківських груп на суму 13 975 693 тис грн та 8% – банки з приватним капіталом на суму 4 128 340 тис грн. Це свідчить про втрату Україною податкових надходжень від національної банківської системи. Початковий приплив іноземного капіталу у вигляді придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків із часом може призвести до серйозного відпливу ресурсів із країни та виведення за кордон отримуваних доходів.

Список літератури:

1. Усі державні банки планують приватизувати до 2022 року. URL : <https://hromadske.ua/posts/usi-derzhavni-banky-planuiut-privatyzuvaty-do-2022-roku-minfin> (дата звернення: 24.12.2019).
2. Шелудько Н.М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та її вплив на розвиток банківського сектору України. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 2. С. 85–87.
3. Зимовець В. Тенденції і наслідки експансії західного фінансового капіталу у Східній Європі. *Економіка України*. 2006. № 2. С. 75.
4. Приватні банки є кращими від державних як для економіки, так і для кишень платників податків. URL : <https://ces.org.ua> (дата звернення: 24.12.2019).
5. Банківська система стала прибутковою вперше з 2013 року – підсумки 2018 року НБУ. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-banky-staly-rybutkovymu-vpershe-z-2013-roku/29756643.html> (дата звернення: 24.12.2019).
6. Основні показники діяльності банків України. *Офіційний сайт НБУ*. URL : <http://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2020).
7. Банківська статистика. Аналіз банків України. URL : <http://bankografo.com/> (дата звернення: 10.01.2020).
8. Національний банк залишив без змін критерії розподілу банків на групи на 2019 рік. *Офіційний сайт НБУ*. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=89250434&cat_id=55838 (дата звернення: 10.01.2020).
9. Прибуток банківської системи за 2018 рік сягнув історичного максимуму. *Офіційний сайт НБУ*. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=87627241 (дата звернення: 12.11.2019).
10. 10 миллиардеров. Какие украинские банки в этом году успели заработать самую большую прибыль. URL : <https://minfin.com.ua/2019/10/08/39312139/> (дата звернення: 03.12.2019).

References:

1. Usi derzhavni banky planuiut pryvatyzuvaty do 2022 roku. [All state-owned banks plan to privatize by 2022]. Available at: <https://hromadske.ua/posts/usi-derzhavni-banky-planuiut-pryvatyzuvaty-do-2022-roku-minfin> (accessed: 24.12.2019).
2. Sheludko N. (2006). Suchasni tendentsii finansovoi hlobalizatsii ta yii vplyv na rozvytok bankivskoho sektoru Ukrainy. [Current trends of financial globalization and its impact on the development of the banking sector of Ukraine]. Aktualni problemy ekonomiky. № 2. S. 85-87.
3. Zymovets V. (2006) Tendentsii i naslidky ekspansii zakhidnoho finansovoho kapitalu u Skhidnii Yevropi. [Trends and consequences of Western financial capital expansion in Eastern Europe]. Ekonomika Ukrainy. № 2. – S. 75.
4. Pryvatni banky ye krashchymy vid derzhavnykh yak dlia ekonomiky, tak i dlia kyshen platnykiv podatkov. [Private banks are better than public ones for both the economy and the pockets of taxpayers]. Available at: <https://ces.org.ua> (accessed: 24.12.2019).
5. Bankivska systema stala prybutkovoio vpershe z 2013 roku – pidsumky 2018 roku NBU. [The banking system became profitable for the first time since 2013 – the results of 2018 NBU]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-banky-staly-prybutkovymy-vpershe-z-2013-roku/29756643.html> (accessed: 24.12.2019).
6. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy. Ofitsiinyi sait NBU. [Key performance indicators of Ukrainian banks]. Available at: <http://www.bank.gov.ua/> (accessed: 10.01.2020).
7. Bankivska statystyka. Analiz bankiv Ukrainy. [Banking statistics. Analysis of Ukrainian banks]. Available at: <http://bankografo.com/> (accessed: 10.01.2020).
8. Natsionalnyi bank zalyshyv bez zmin kryterii rozpodilu bankiv na hrupy na 2019 rik. Ofitsiinyi sait NBU. [The National Bank has left unchanged the criteria for the division of banks into groups for 2019]. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=89250434&cat_id=55838 (accessed: 10.01.2020).
9. Prybutok bankivskoi systemy za 2018 rik siahnuv istorychnoho maksimumu. Ofitsiinyi sait NBU. [The banking system's profit for 2018 reached a historic high]. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=87627241 (accessed: 12.11.2019).
10. 10 myllyarderov. Kakye ukraynskye banky v etom hodu uspely zarabotat samuiu bolshuiu pribyl. [10 billionaires. Which Ukrainian banks have made the biggest profit this year]. Available at: <https://minfin.com.ua/2019/10/08/3931213> (accessed: 03.12.2019).

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ СОБСТВЕННОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ НА ФИНАНСОВУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ

В статье проанализирована целесообразность изменения структуры форм собственности банковской системы Украины. Показана динамика активов, капитала и прибыли банковской системы Украины в разрезе групп банков разной формы собственности. Проведен сравнительный анализ показателей деятельности банковской системы за период с 2014 по 2017 г., когда наблюдалась убыточность, и за период 2018–2019 гг., когда появилась прибыль. Исследован вопрос, как стратегия НБУ повлияет на стабильность функционирования банковской системы, если оставить в собственности государства только «Укрэксимбанк». Рассмотрены основные показатели деятельности банков разной формы собственности с позиций влияния на состояние банковской системы Украины, в частности в период ее прибыльности или убыточности. Показано влияние на убыточность или прибыльность системы банков с разной формой собственности. Проанализирована целесообразность изменения формы собственности государственных банков с позиций финансовых результатов и влияния на финансовую систему государства.

Ключевые слова: банки с государственным участием, банки с частным капиталом, банки с иностранным капиталом, структура собственного капитала и активов банковской системы, прибыль государственных банков.

THE INFLUENCE OF THE STRUCTURE OF THE BANKING SYSTEM PROPERTY ON THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

The article analyzes the expediency of changing the ownership structure of the banking system of Ukraine. The dynamics of assets, capital and profit of the banking system of Ukraine in terms of groups of banks by ownership are determined. A comparative analysis of the performance of the banking system of Ukraine for the period from 2014 to 2017, when it was unprofitable, and for the period 2018-2019, when earnings appeared, was carried out. The question of how the NBU strategy to leave Ukreximbank as the only state-owned bank would influence the stability of the banking system functioning has been investigated. The main indicators of the activity of banks of different ownership are considered from the point of view of influence on the state of the banking system of Ukraine, in particular in the period of its loss and profitability. As of 01.01.2014, the share of the assets of Oschadbank and Ukreximbank was 15.5% of the total amount, and the value of the equity was 19.9%. At the same time, the banking system's profit in 2013 amounted to UAH 1.4 billion. By most absolute indicators, PrivatBank was the leader in the banking sector. As of October 1, 2019, there are the following groups of banks in Ukraine: banks with state shareholding – banks in which the state directly or indirectly owns more than 75% of the bank's authorized capital – 5 banks; banks of foreign banking groups – 21 banks; private equity banks – 51 banks. As of 01.10.2019, the banking system of Ukraine showed a profit in the amount of UAH 48 351 462 000, 63% of which was formed by banks with state share in the amount of UAH 30 247 429 000 (56% of profit was provided by PJSC CB «PrivatBank»), 29% by banks of foreign banking groups in the amount of UAH 13 975 693 000 and 8% by private equity banks worth UAH 4,128,340 thousand. The last time the banking system of Ukraine was profitable in 2013, when its profit was UAH 1.4 billion. If JSC CB PrivatBank is sold to a foreign investor (there is no national investor of such a scale), the share of capital of banks of foreign banking groups will increase to 62.5%, which will result in the loss of Ukrainian national banking system and the loss of tax revenues from the national banking system.

Key words: state equity banks, private equity banks, foreign equity banks, equity and assets structure of the banking system, profit of state-owned banks.